

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

МАТЕРІАЛИ
IV Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 21–22 травня 2020 року)

У двох частинах

Частина 1



Суми
Сумський державний університет
2020

дозволило з'ясувати динаміку безпекового середовища в Україні та навколо неї, а отже, зробити висновки щодо загальної спрямованості процесів суспільно-політичного, економічного, гуманітарного розвитку в країні саме з точки зору забезпечення основних національних інтересів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 16.09.2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010?lang=uk.
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
3. Європейська соціальна хартія (Переглянута) від 3 травня 1996 р. Ратифікована із заявами Законом № 137-V від 14 вересня 2006 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 43. Ст. 418. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_062.
4. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
5. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Актуальні аспекти стратегії національної безпеки України. *Національна безпека: український вимір* : щокварт. наук. зб. Київ, 2010. Вип. 7 (26). С. 31–50.

ТЕОЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ПОНЬТЬ: «ОБРАЗА», «НАКЛЕП» ТА «ДИФАМАЦІЯ» В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Куліш В. С.

*Магістр 1 курсу ННІ права,
канд. філол. наук., старший викладач кафедри ГФ,
Сумського державного університету
Науковий керівник: Кобзєва Т. А.
д. ю. н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Захист прав та свобод людини є фундаментальною основою демократичного законодавства та уряду. Відповідно до статті 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання

розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [2]. Але це право на свободу вираження думок дуже часто межує з такими поняттями як наклеп та образа.

Образа згідно з тлумачним словником це – 1. Зневажливе висловлювання, негарний вчинок, що спрямовані проти кого-небудь і викликають у нього почуття гіркоти, душевного болю; 2. Почуття гіркоти, досади, викликане в кого-небудь чимсь зневажливим словом, негарним вчинком [1]. Аналізуючи подані визначення, стає зрозумілим, що образа в загальному розумінні це дія проти особистості та наслідок цієї дії. Відповідно до юридичної енциклопедії образа - це умисне приниження честі й гідності особи, виражене в непристойній формі [5]. Окрім цього подаються ознаки образи, які проявляються як вербально так і невербально: вживання інвективної (різкої, лайливої) лексики, застосування непристойних жестів, міміки, тощо. Образа також є кваліфікуючою ознакою ряду злочинів.

Для виокремлення значення поняття наклеп ми звернулися до тлумачного словника української мови згідно з яким наклеп це - неправда, поширювана з метою знеславити, зганьбити, заплямувати кого-, що-небудь; поширення неправдивих відомостей [1]. Що стосується юридичного визначення наклепу, то згідно з юридичною енциклопедією це - поширення у будь-якій формі завідомо неправдивих вигадок, які ганьблять іншу особу [5]. На відміну від дифамації наклеп за радянським правом є одним із злочинів проти життя, здоров'я, волі і гідності особи. На сьогодні, наклеп як склад злочину не існує в кримінальному законодавстві, оскільки він не був включений у кримінальний кодекс України 2001р. Проте, згадка про нього зберіглася в інших законодавчих актах: закон України «Про Інформацію» та ст. 80 Конституції України. Згідно зі ст. 30 закону України «Про інформацію» вводиться тлумачення оціночного судження, яке може бути протилежним тлумаченням поняття наклеп, а саме – ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень. Оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості. Якщо особа вважає, що оціночні судження або думки принижують її гідність, честь чи ділову репутацію, а також інші особисті немайнові права, вона вправі скористатися наданим їй законодавством правом на відповідь, а також на власне тлумачення справи у тому самому засобі масової інформації з метою обґрунтування безпідставності поширених суджень, надавши їм іншу оцінку. Якщо суб'єктивну думку

висловлено в брутальній, принизливій чи непристойній формі, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію, на особу, яка таким чином та у такий спосіб висловила думку або оцінку, може бути покладено обов'язок відшкодувати завдану моральну шкоду [4]. З цього визначення стає зрозумілим, що різниця оціночних суджень від наклепу полягає у використанні фактичних та конкретних даних, тому і не можуть потребувати спростування або доведення правдивості. Але не зважаючи на це, в українському законодавстві наявні нормативні акти захисту громадян від розповсюдження неправдивої інформації, а саме згідно зі ст 34. Конституції України та ст. 277 ЦКУ - кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації [2].

Крім цього юридична відповідальність за наклеп також прописана в статті 80 Конституції України: Народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп [2]. Тобто ключовим моментом наявності юридичної відповідальності за наклеп є розмежування понять оціночне судження та наклеп та доведення останнього.

В західній юриспруденції на позначення наклепу та образи використовується термін дифамації. Дифамація може здійснюватися у письмовій (пасквіль, наклеп) або усній (лихослів'я, обмовляння) формах. В юридичній енциклопедії закріплене таке визначення дифамації - публічне поширення дійсних або вигаданих відомостей, які принижують честь, гідність і ділову репутацію громадянина чи організації [5]. Зокрема, у Великій Британії був проголошений закон про дифамацію 2013 р. (Difamation Act 2013) який реформував англійський закон про дифамацію з питань права на свободу вираження поглядів та захисту репутації. Цікавим є визначення серйозної шкоди, яка є наслідком дифамації, а саме: 1. Заява не може містити ознаки дифамації до поки її оприлюднення не спричинить або ймовірно не спричинить серйозної шкоди для репутації заявника. 2. Виходячи з мети цього розділу, шкода репутації прибуткової організації не може визначатися серйозною, до поки вона не спричинила або ймовірно не спричинила суттєвих фінансових втрат [6]. Таким чином, законодавство відкидає незначні випадки дифамації, тобто ті, що не спричинили фінансової шкоди.

Загалом, українське законодавство не вживає термін дифамація, однак як лаконічне змістовне слово іншомовного походження він активно використовується на практиці та в законодавствах деяких інших країн. Зважаючи на те, що друковане слово більш поширене,

наклеп вважають серйознішим проступком. Але останнім часом висловлювання оприлюднені через радіо та телебачення також прирівнюються до наклепу, в зв'язку з поширенням впливу цих засобів масової інформації. У більшості країн наклеп є і злочином, і цивільним правопорушенням. У деяких країнах, де раніше кримінальні справи з таких питань були звичайною справою, спостерігається тенденція до активнішого використання цивільного законодавства (наприклад, у Австрії). В інших країнах цивільні процеси протягом тривалого часу були більше поширені (Австралія, Канада, Нідерланди, Норвегія). У США карні закони про наклеп перестали застосовуватися в 1950-ті роки (і були б сьогодні визнані неконституційними, крім тих норм, що застосовуються до заяв, здатних спричинити порушення суспільного порядку). У Великій Британії норми, пов'язані з наклепом, залишаються частиною загального права і фактично не використовуються в останні роки. У Франції, Німеччині і Швеції карний і цивільний процеси можуть проходити одночасно і розглядатися одним складом суддів. Причому в карному процесі підсудному може бути присуджено штраф на користь держави, тоді як у цивільному процесі грошові виплати нараховуються на користь потерпілого [3].

Питання декриміналізації дифамації пов'язане із забезпеченням права на свободу вираження поглядів, яке гарантується більшістю національних законодавств, а також документами міжнародних організацій, серед яких ст. 10 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та ст. 19 Загальної декларації прав людини. Тож для ефективного застосування проти-дифамаційного законодавства важливим є досягнення консенсу між правом на захист честі та гідності, репутації та свободою слова.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Академічний тлумачний словник української мови: веб-сайт. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 16.04.2020).
2. Конституція України від 01.01.2020 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 16.04.2020).
3. Почепцов Г.Г., Чукут С.А. Інформаційна політика: Навч. посіб. для студентів ВНЗ, аспірантів, викладачів 2-ге вид., стер. Київ, 2008. 663 с.
4. Про інформацію: Закон України від 21.12.2019 р. №2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 16.04.2020).
5. Юридична енциклопедія: веб-сайт. URL: <https://leksika.com.ua/legal/> (дата звернення: 16.04.2020).
6. Defamation Act 2013 of 25th April 2013. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/26> (дата звернення: 16.04.2020).